

Árvavölgyi Béla
Bándy György
Bárony Márton
Bartha Ádám
dr. Blázy Árpád
Bogár Ádám
Búza Zsolt
Csűrös András Jakab
Fazekas Szilvia
Fejes János
dr. Fényes Balázs
Földvári Sándor
Frey György Péter
Fritz Beke Éva
Csernák-Szuhánszky Debóra
Dedákné dr. Kecskés Mónika
Gálos József
Gér András
Gyórfi Eszter
Hajdók Gergely
Ilkó Krisztina
Jenél Péter
Juhász Ábel
Kató Szabolcs
Kissné Magyarósi Pálna
Kocsis Áron
Köncz-Vágási Katalin
László Lóránt
Magyar Balázs Dávid
dr. Mészárosné Hegedűs
Zsuzsanna
dr. Mózes Zsolt
Nagy Attila
Nagy Zsófia
Négyesi Adrienn
Nemes István
Németh Áron
Ósz Sándor Előd
Palkó Tamás
Pluscher Emese
Rákos-Zichy Johanna
Reitkes Attila
Rónay Péter
Schwab Zoltán
Illkó Csaba
Simon Ervin
Siptár Dániel
Bócs Eszter Petronella
dr. Szabó Béla
Szabó Erika
Szabóné László Lilla
Szász Lajos
Szávay László
Székely Gábor
Szendi András
Szétfy Szabolcs
Szigethy Rebeka Sára
Tajtler Dóra Ágnes
Tóth Csaba
Tóth Krisztina
Tóth Zsuzsa
Vanderstein Noémi
Várady Endre
Varga László
Vavrinec Regina

Vidimus enim stellam eius...

Szerkesztette: Szávay László

Károli Könyvek
tanulmánykötet

A sorozatban eddig megjelent:

Császár-Nagy Noémi, Demetrovics Zsolt, Vargha András(szerk.):

A klinikai pszichológia horizontja.

Tisztelő kötet Bagdy Emőke 70.születésnapjára

Petrőczy Éva – Szabó András (szerk.):

A zsolttár a régi magyar irodalomban.

A Csurgón 2007. május 24–27-én tartott konferencia előadásai

"VIDIMUS ENIM STELLAM EIUS"

KONFERENCIAKÖTET

SZERKESZTETTE
SZÁVAY LÁSZLÓ

Károli Gáspár Református Egyetem • L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2011

Hálás szívvel köszönjük mindazok segítségét, akik nagylelkű anyagi támogatásukkal lehetővé tették a konferencia megszervezését és e kötet megszületését.

Károli Gáspár Egyetemi Alapítvány
Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar
Magyarországi Evangélikus Egyház

Főtávós Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Hallgatói Önkormányzata
Doktoranduszok Országos Szövetsége

Lektorálta:

Haranyai Béla, r. k. teológus
Jászó Bálint, történész

Jömböcz Elvira dr., ev. teológus, egy. oktató (Evangélikus Hittudományi Egyetem)
Kónay Péter, mb. előadó (Zsigmond Király Főiskola, Vallástudomány)

Szerzők, szerkesztők, 2011

Károli Gáspár Református Egyetem, 2011

L'Harmattan Kiadó, 2011

L'Harmattan France

Ecole Polytechnique

9005 Paris

+33.1.40.46.79.20

978-963-236-485-8

978-963-236-485-8

Kiadásért felel Gyenes Ádám.

Kiadó kötetek megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan
105 Budapest, Kossuth L. u. 14-16.
Tel: 267-5979

lhmattan@harmattan.hu

www.harmattan.hu

epirodalom.harmattan.hu

Vasósszerkesztő: Czeti István

Horfóttó Ujváry Jenő tervezte.

Árnyéklás Józsa Ottó munkája.

nyomdai munkákat a Robinco Kft. végezte.

Előszó vezető: Kecskeméthy Péter

Horfóttó a ravennai Sani' Apollinare Nuovo bazilika mozaikképe látható a három napkeleti bölcse vonatkozásáról.

TARTALOM

BENEVOLO LECTORI SALUTEM!	
ÁRVAVÖLGYI BÉLA: Barth megbékélés-tanának recepciója Jánossy Imre munkásságában.	
BÁNDY GYÖRGY: A somorjai evangélikus elemi iskola bezárása a trianoni békeszerződés árnyékában	
BÁRSONY MÁRTON: „Isten Bohóca” és a „halál halála” – Az archaikus bolond-rituálék húsvéti öröksége	
ÁDÁM BARTHA: The Anthropology of Karl Barth	
BLÁZY ÁRPÁD: Simon Griner (Grynaeus) és Buda (1521– 1523)	
ÁDÁM BOGÁR: “Farewell, hello, farewell, hello” – Tralfamadorian Thought Religion in Slaughterhouse-Five – A Geertzian Account	
BUZA ZSOLT: Varga Imre, református püspök (1905–1980) munkássága a Kálvinista Szemle, a Szlovákiai Református Keresztény Egyház hivatalos lapja alapján	
CSEERNÁK-SZUHÁNSZKY DEBÓRA: Bibliafordítás szóban és írásban a kódexek korában	
CSEERNÁK ANDRÁS JAKAB: Tanácsköztársaság és a Messiás	
DEÁKNÉ KECSKÉS MÓNICA: „Il Glorioso Poverello di Cristo” Szent Ferenc legtehetségesebb szolgája, a Pesti ferencesek barátja: Liszt Ferenc	
FAZEKAS SZILVIA: A csehszlovákiai és szlovákiai Református Keresztény Egyház rövid története (1920–1939)	
FEJES JÁNOS: Vallásközi párbeszéd a (metal) zene nyelvén – Az Orphaned Land karrierje	
DR. FÉNYES BALÁZS: Bűn és büntetés a TANACH-ban és a rabbinikus hagyományban	
FÖLDVÁRI SÁNDOR: Iszlám-keresztény dialógusok Boldog II. János Pál pápa Allahsükkür Pashazade vezetésével.	
FREY GYÖRGY PÉTER: A pécsi püspöki uradalom templomai a 18. század első harmadában	
FRIEZE BEKE ÉVA: A Logosz értelmezése a hellenisztikus zsidó filozófia és Jn1, 1–18 fényében	
GÁTAS JÓZSEF: Trónvízió a színpadon	
GÉR ANDRÁS: 11Q11 – a szöveg és ami mögötte van	

GYÖRFFY ESZTER: Az egyetemi evangélizáció és lelkigondozás helyzete a Kárpát-medencében – egy felmérés tükrében.....	168
HOIDÁK GÉRGELY: Vallás és költészet a XIX. század derekán – Madách és Kierkegaard	176
ILKO KRISZTINA: Sancte Andrea Zoerarde, serve Dei, defende ecclesiam! – Szent Zoerard-András (Szórád) három barokk ábrázolása az arezzói Santa Maria in Gradi templomban	183
JENEI PÉTER: Megsértette-e Jael a vendégszeretet szokásának ókori konvencióit? – Egy kulturális adalék a Bír 4:17-22 értelmezéséhez.....	192
JUHÁSZ ÁBEL: A parlamenti pulpitus, mint szószék	201
KATÓ SZABOLCS: Deut 32,24 – Démonológia vagy valami más?	207
KISSNÉ MOGYORÓSI PÁLMA: Liszt Ferenc egyházzenejének protestáns vonatkozásai	213
KOCSIS ÁRON: Regionális egyházi analízis – Hajdúvidéki Református Egyházmegye kazuális szolgálatai 2005–2010.....	219
KONCZ-VÁGÁSI KATALIN: A Haggeus–Zakariás 1–8 korpusza	229
LÁSZLÓ LÓRÁNT: A Felekezeti Tanács szerepe a két világháború közötti erdélyi magyar oktatásiügyben	237
MAGYAR BALÁZS DÁVID: „Amikor Kálvin fellépése előtt még egy jót borozhattunk Genfben” – A genfi konzisztórium létrehozásának történeti, teológiai és etikai aspektusai.....	245
DR. MÉSZÁROSNÉ HEGEDŰS ZSUZSA: Árokháty Béla egyházzenei munkássága ..	256
DR. MÉZES ZSOLT: A látás redukciójával történő dramatizálás (LRD) módszere – Pasztorálszichológiai és terápiás lehetőségek	262
NAGY ATTILA: Tanácsadás és spirituális kísérés a gyermekekkel végzett szolgálatban.....	270
NAGY ZSÓFIA: Tyconius és Augustinus millennium-értelmezése (Jel. 20:1–6)....	278
NÉGYESI ADRIENN: Spiritualitás és lelkigondozás	286
NEMES ISTVÁN: Reverzális-instrukció és vita a vegyes házasságokról az 1841-42. évi erdélyi diétán	293
NÉMETH ÁRON: A király mint „donor” vagy „akceptor”? – A Zsolt 72,15 fordítási és értelmezési lehetőségei	301
ŐSZ SÁNDOR ELŐD: Pataki István (1650 k.–1705 k.), a „haldokló Erdély” lelkészársadalmának reprezentatív alakja.....	312
PAFKÓ TAMÁS: „Ihon, miképpen bizonyítja Szent Pál az én szómat.” Zrínyi Miklós Biblia-olvasata.....	323
PFUSCHER EMESE: A könyvtárak szerepe középkorban – Umberto Eco: A rózsza neve könyvben és filmen	331

RÁKOS-ZICHY JOHANNA: A szentek mellé temetkezés problematikus Szent Ágoston <i>De cura pro mortuis gerenda</i> c. művében.....	
RETKE ATTILA: Keresztény Magvető – 150 éves Erdély első teológiai folyóirata	
RÓNAY PÉTER: Leviatán, Ráháb és a Jelenések Sárkánya.....	
SCHWÁB ZOLTÁN: Hogyan rejtőzködik Isten a Példabeszédek Könyvében? – Walter Brueggemann értelmezésének kritikája	
SIKÓ CSABA: A lelkipásztori identitás pasztorálszichológiai vizsgálata	
SIMON ERVIN: A zene és az éneklés szerepe a baptista missziótörténetben – (A csetényi példa)	
SIPTÁR DÁNIEL: Lazaristák és reformkatolicizmus a 18. századi Magyarországon	
SŐSŐS EZZTER PETRONELLA: Iszlám, laicitás, republikanizmus – Kortárs viták Franciaországban.....	
DE SZABÓ BÉLA: Antonio Possevino vicarius generalis, XIII. Gergely pápa diplomáciájának moszkvai küldetése	
SZABÓ ERIKA: „...A megtérés kapui örökké nyitva állnak...” – Tesuv – megtérés Jóna könyvében és a vonatkozó rabbinikus irodalomban	
SZABÓNÉ LÁSZLÓ LILLA: Keresztény nevelés a posztmodernben	
SZÁSZ LAJOS: Lelkesi hivatás és társadalmi mobilitás – Tiszántúli Református Egyházkerületben a 19. század első felében	
SZÁVAY LÁSZLÓ: Augustinus eredendő bűnről szóló tanításának néhány problémájáról	
SZÉKELY GÁBOR: Meghívások és marasztások – Lelkészek és a gyülekezet a 18. századi Kecskeméten	
SZERDI ANDRÁS: A reformátorok imádságról szóló tanítása és mai jelentősége – A „Mi Atyánk” megszólításról szóló tanítás.....	
SZILÁGYI SZABOLCS: A textuáriumok jelentősége magyar protestáns liturgiában homiletikátörténeti szempontból	
SZILÁGYI REBEKA SÁRA: A „jó” démon William Blake <i>Laocoönján</i> című művében	
SZILÁGYI DÓRA ÁGNES: Az 1608. évi dekrétum első törvénycikkelye – Protestantizmus és Szent Korona-tan.....	
SZILÁGYI CSABA: Hibrid identitás a temetési liturgiában	
SZILÁGYI KRISZTINA: A leány, akit Szent László mentett meg: – Szent László legenda, mint női szabadulás-történet	
SZILÁGYI ZSUZSA: Iskolák helyzete a Kárpátaljai Református Egyházkerületben – A Csehországi Köztársaság kötelekében (1920-28).....	
SZILÁGYI VANDERSTEIN: „The Aspects of Tradition and Modernity in Chaim Potok's Novel, <i>The Chosen</i> ”	

kifoglaló beszédében látszik körvonalazódni. Madách e t-
 "modern" költészet három irányát jelöli meg: először az egy-
 "aláveték magukat a szoros igazhitűség jármának"; má-
 "r" költőket (itt egyes romantikusokra gondol), akik "a-
 "bárányt tisztelik"; harmadszor a népköltészetből merít-
 "lan költőket. Ő a harmadik irány emberének vallja magát.
 "ifjú alkotóereje, kiapadhatatlan költészete észrevétlenül
 "bályozott vallás mellett, szíve úrének kitöltésére." A költé-
 "zettudományos fejlődés és a vallási dogmák által elnyo-
 "varázstalanodott világ kompenzációjaként jelenik meg,
 "m valahol Kierkegaard és Madách felfogása között helyez-
 "et, úgy tűnik, minden kultúrában és vallásban kivívja a
 "mert egyszerűen az emberi pszichéhez tartozik. Persze, a
 "alkozásnak megvan az a veszélye, hogy az ember a rabjá-
 "megkérdőjelezi vagy zárójelbe teszi a másokkal közös vilá-
 "Kierkegaard). A költészet több mint az élet „fűszere”, vagy
 "edő a pozitív tényeken alapult materiális tudás” emelke-
 "ívészeti szintézise – amint azt Madách elméleti írásai su-
 "nek lelkiségi szerepe is van: az emberi lélek titkos kamrái-
 "élyebb vágyainak a feltárására irányul. Nem hitbuzgalmi
 "az imádság alternatívája, viszont az emberi lélek bolyon-
 "lvi térképe.

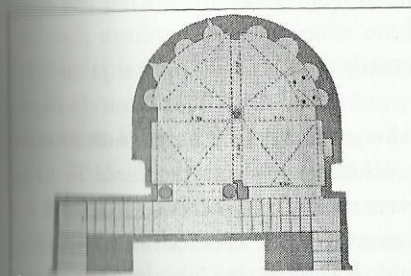
ILKÓ KRISZTINA

Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudomá-
 nyi Kar (ELTE BTK) szabad bölcsészet (művészettörté-
 net szakirány), ógörög (2009–)

SANCTE ANDREA ZOERARDE, SERVE DEI, DEFENDE
 ECCLESIAM! – SZENT ZOERARD-ANDRÁS (SZÓRÁD)
 HÁROM BAROKK ÁBRÁZOLÁSA AZ AREZZÓI
 SANTA MARIA IN GRADI TEMPLOMBAN

*Sancte Andrea Zoerarde, serve Dei, defende
 ecclesiam ab impiis Luteranis (...).*¹
 (Stephanus Damalevicius, 1661.)

1590-ben irtózatot tűzvész pusztított a Arezzo legrégebbi, hatszáz éve épített
 templomát, a kamalduli rend vezetése alatt álló Santa Maria in Gradibus.² A
 templom falai beomlottak, de épségben vészelte át a szerencsétlenséget a kriptá
 (l. ábra), ahol Szent Donát (?–362), Arezzo védőszentjének sírja fekszik. Leg-

l. ábra: S. Maria in Gradi kriptája, Arezzo.

alábbis *tumbának* nevezik a helyet már
 a legkorábbi írásos források is,³ noha a
 mártírhálált halt püspök teste a piontai
 hegyek közt fekvő Castiglione Messer
 Raimondo templomában fekszik. Do-
 nát Flavius Iulianus (ur. 361–363), a ké-
 söbbi aposztata császárral nevelkedett
 és tanult együtt, majd éppen őelőle me-
 nekült Arezzo városába, ahol végül
 Quad-ratianus prefektus fejeztette le,

Damalevicius, Stephanus: *Vita S. Bogumili. Romae*. Typis Ignatii de Lazaris, 1661. (Varsaviae,
 1803) 148. o.

A Santa Maria in Gradi régiesebb elnevezése az in Gradibus. Már IX. Leó bullája (1050) tanús-
 ítja a templom létezéséről. Archivio Capitolare Aretino, G perg. 6.; Valószínűséggel már a 11.
 századi épület helyén is állt valamilyen templom, előtte pedig Pallas-templomként funkcionált,
 helyi szakraális központként.

Ricordi della Chiesa di Santa Maria in Gradi raccolti da Angelo Pasqui. Szerk.: Fraja, Simone De.
 Atti e memorie della Accademia Petrarca di Lettere, Arti e Scienze, Nuova Serie, Vol. LIX, LX,
 Anni 1997–1998. Arezzo (Italia), MM (2000) 447–485. o.

hert nem volt hajlandó Jupiter istennek áldozatot bemutatni. A Santa Maria in Gradiban három legendája is kötődik, az első, amely szerint itt történt a híres csoda, mikor pogányok törtek rá a gyülekezetre a templomban, szétértve az áldozókelyhet, amelynek darabjait azután Donát felvéve a földről összeforrasztott, és a csoda hatására ötszáz pogány tért keresztény hitre azon a napon.⁴ A második néphagyomány szerint itt helyezték el ideiglenesen holttestét, melytől Gelasius püspök Castiglione Messer Raimon-dóba szállíttatta volna, a harmadik legenda szerint pedig a szent kivégzése alatt lábbelije egy, a kriptával szemben lévő kútba zuhant.⁵ Akárhogyan is, Szent Donát *tumbája* még ma is régi román formált, az oltár fölött pedig robusztus, fából készített, 13. századi szobor. A kriptához való út a templom legrégibbről fennmaradt kegytárgya. A kriptához való út porrá égett épület újjáépítési munkálatai már 1591-ben elkezdődtek a neves firenzei építész, Bartolomeo Ammanati (1511–1592) tervei alapján, majd a befejezés a mester hirtelen halála miatt a város híres szülöttjére, Giorgio Vasarira (1562–1625) hárult. 1611-ben lezárult az építkezés, a kriptát két oldalról L-alakú lépcsőfordulóval kötötték össze a tágas, háromhajós templomtérrel, melyet Salvi Castellucci (1608–1672) és Andrea della Robbia (1435–1525) művei díszítenek. Ez a rész biztosítja az összeköttetést az új és a régi templom között, amely a maga módján valóban a múltba vezeti vissza a látogatót, a templom zakráis centrumába, így fontos szereppel bír mind a hitélet, mind a templom történetének és spiritualitásának megértése szempontjából.

A HÁROM FESTMÉNY

Az egyik lépcsőfordulóban apró fülke helyezkedik el, amelyeknek három oldalán egy-egy képciklus kapott helyet. A keleti oldal Costacciarói Boldog Tamás (?–1337),⁶ a nyugati pedig Szent Zoerard-András (Szórád) (?–1010) életének jelentősebb mozzanatait hivatott bemutatni. Az arezzói templom ikonográfiai programjába Tamás, a sitriai kamalduli anachoréta jelenléte tökéletesen illik, a hasonlóan kevésbé ismert, ám nem kamalduli, hanem bencés szent, Szórád azonban már koránt sem tűnik ennyire egyértelmű választásnak. Kula-

tásom kiindulópontját éppen ez a probléma képezte, hogy a festmények ikonográfiajának feltárása segítségével lehetséges válaszokat találhassak arra a kérdésre, miért éppen a mára szinte teljesen feledésbe merült, zaborhegyi relikviát ábrázolták a templomtér ezen fontos összekötő funkciót ellátó helyén, mintegy kalauzul szolgáljon a hívő zarándokok számára Szent Donatus *hájához*.

A magyar szakirodalomban mindössze Florio Banfi gyűjtése említi a freskó együttest, majd Súlymos Szilveszter Szórád és Benedek remeték magyarországi kultuszáról írott könyve.⁷ A külföldi szakirodalomban a festőileg nem kifejezetten kvalitatív képeket egyedül Silvano Pieri Santa Maria in Gradiról írott ikonográfiája említi csupán néhány sorban.⁸

Az ismeretlen 17. századi toszkán mester(ek) kezétől származó három közül jelenleg mindössze kettő látható csak a Santa Maria in Gradiban. Utóbbi kettő fordul elő templomi festménylopás, ám az olajképnek 1995-ben nyújtott védelmet.⁹ Szerencsére egy archív fényképfelvétel segítségével képet nyerhetünk a mondanivalójáról: a képmezőt szinte teljesen betöltő, fehér kamalduli habitusú Szórád az előtérben térdel a szúrós tövisekkel teletűzdelt, üreges fahéj belsejében. A jelenetet egyszerű stukkókeretezés választja el a háttér világos, élénk színekkel megfestett freskódíszítésétől, amelyen szárnyas, mezítlábú angyalok egész kara fogja körül Szórád olajfestményét és a fölötté sárga fémkeretben alászálló hófehér galambot.

A két párhuzamosan elhelyezkedő falsík közül a nyugati oldalon az a jelenet látható, amikor Szórád csodás módon megment egy halálraítéltet. A történet három epizódra tagolódik: a háttérben akasztáshoz gyülekeznek az emberek, majd elvonul a tömeg és a dicsfénnel övezett Szórád alászállva fenntartja az akasztott bűnöst. Az előtérben a szent lábainál térdel a megmenekült halálraítélt, közöttük a földön leoldott akasztókötel hever a csoda bizonyítékaként.

A legérdekesebb jelenet a harmadik képen látható, közvetlen a kriptához kapcsolódik. Különös, magában álló, tömörszerű építmény zárja le a teret, előtte

⁴ A legendát tartalmazza a Legenda Aurea szövege is, ám utóbbi nem köti a fent nevezett templomhoz, csak Arezzo városához. Vö. Voragine, Jacobi a: *Legenda Aurea*. Otto Zeller Verlag, Osnabrück (Deutschland), 1969. 484–485. o.

⁵ Balbi, Mario: *La cripta di Santa Maria in Gradi. Atti e memorie della R. Accademia Petrarca di Lettere, Arti e Scienze, Nuova Serie, Vol. XII, Arezzo (Italia), I. Semestre, 1932. (X) 40. o.*

⁶ Strnad, Alfred A.: *Thomas von Gubbio (von Costacciaro)*. In: *Lexikon der Christlichen Ikonographie*. Szerk.: Kirchbaum S., Engelbert. Achter Band. Herder, Rom–Freiburg–Basel–Wien (Italia–Deutschland, Switzerland, Österreich), 1976. 490. h.

⁷ Banfi, Florio: *Itáliai magyar emlékek*. Szerk. Sárközy Péter. Romanika Kiadó, Bp., 2007. (2. kiadás).
⁸ *Ungheresi in Italia*. Annuario della R. Accademia d'Ungheria, 1940–1941., 102–303. o.), 4. o.
⁹ Súlymos Szilveszter: *Szent Zoerard-András (Szórád) és Benedek remeték élete és kultusza Magyarországon*. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Bp., 1996., 157–158. o. A képek megfelelő fotók híján néhány dologban pontatlanra sikerült, így a második kép alatti feliraton korántsem olvasható. Súlymos a képekről Zimmermann Bencés Kalendárium (1933–38.) értesült.

¹⁰ Pieri, Silvano: *S. Maria in Gradi di Arezzo*. Monastero – Chiesa – Parrocchia. Cortona (Italia), 1994. 79. o.

¹¹ Banfi, Florio: *Il santuario di Santa Maria in Gradi*. Monastero – Chiesa – Parrocchia. Cortona (Italia), 1994. 79. o.

aboltózáttal fedett, nyitott előudvar. Közvetlen az előtérben három alak tér-
el, ugyanúgy a középtér eseményeit figyelik, ahogyan a díszes bejárat előtt
sorgó alakok: azt a féltucat kivájt szemű és szájú, vértől csöpögő holttestet,
melyek magatehetetlen hevernek a földön. Bal oldalt, fön, ugyanaz a jól is-
ert alak lebeg; Szent Szórád kamalduli öltözetbe bujtatott alakja, amely fény-
garat szór a bizarr módon görcsbe csavarodott testekre.

SZÓRÁD ÉS III. KALLIXTUSZ PÁPA

Ábra: Ismeretlen toszkán mester:
Szent Szórád, 17. sz., olajfestmény,
SMG, Arezzo (archív felvétel).

Ikonográfiai szempontból Szent Szórád három
egyedülálló ábrázolásával állunk szemben,
amelyek közül egyedül az északi szerepelteti
Szórádot hagyományos attribútumaival, aho-
gyan tüskékkel teletűzdelt fatörzsben ül, feje
körül abroncsra erősített kövekkel, nehogy el-
bóbiskoljon a virrasztás közben (2. ábra).¹⁰

Szórád mértéket nem ismerő önsanyargatá-
sa saját korában is kivételesnek számított,¹¹
Destrue te totum, áll Szent Romuald kis regulá-
jában, nem csoda hát, hogy az arezzói szerze-
tesek saját szentjükként tisztelték Szórádot,¹²
Szakállas, fiatal férfiként jelenik meg a festmé-
nyen, ellentétben ábrázolásainak többségével,
amelyek a Sadeler-fivérek 1594-es metszete
nyomán a sivatagi remete-ideálnak megfelelően idős, hosszú, fehér szakállas
regként vetítik a néző elé a 11. századi anakhorétát.¹³

8. Andreas Zoerardus Confessor Polonus monachus camaldulensis. Oblit in
ungaria in monte Ferreo an. 1009. die 16. iulii, in Ecclesia s. Emmerami Martiris
pultus est. Et dum viveret et post mortem miraculis clarus. A Callisto III. Pontifex

Tschochner, Friederike: Zoerardus (Andreas Swierad) und Benedikt. In: *Lexikon der Christlichen
Ikonographie*. Szerk. Kirschbaum, Engelbert SJ. Achter Band. Herder, Rom–Freiburg–Basel–
Wien (Italia, Deutschland, Switzerland, Österreich), 1976. 641. h.
Miladinov, Marina: *Margins of Solitude. Eremitism in Central Europe between East and West*.
Leykam international, Zagreb (Hrvatska), 2008. 120. o.
Idézi Carruthers, Mary: *The Craft of Thought. Meditation, Rhetoric, and the Making of Images
400–1200*. Cambridge University Press, Cambridge (UK), 2003. (1998) 310. o. Pusztítsd el magad
teljesen (...).
Una dinastia di incisor! I Sadeler. 120 stampe dei Musei Civili di Padova. Szerk. Limentaniviridis
Caterina – Pellegrini, Franca – Piccin, Gemma. Editoriale Programma, Padova (Italia), 1992. 87. o.

Maximus in numerum Sanctorum relatus.¹⁴ – áll a festmény alatti fel-
azonban már legelső mondata tévedést hordoz magában. Az általuk kar-
szerzetesként tisztelt aszkéta már csak azért sem lehetett szerzetük tag-
vel Szent Romuald (951/952–1027) Camaldoliban 1023 után alapított o-
meteséget.¹⁵ Mór legendájának szövege is nyilvánvalóan tanúskodik Zo-
belépéséről a zaborhegyi Szent Ipoly bencés monostorba.¹⁶

Miszerint lengyel szerzetes lett volna, arra az adhat alapot, hogy a
Poloniensium jött hazánkba,¹⁷ amelynek jelentése már évszázadok óta he-
tárgya: a mai Lengyelország területét, vagy az isztriai félszigeten fekvő Po-
koriban: Pola) városát jelenti-e? Mérvadónak a kérdésben Boba Imre áll-
ját tartom – noha ez jelenleg a kisebbség véleménye –, így lengyel eredet
Pola mellett érvelnék.¹⁸ A *terra Poloniensium* kifejezést először Jan Dług-
nikaíró azonosította Lengyelországgal (*Polonia*), azonban a mai Dél-Len-
szágot csupán a 14. század első harmadától hívják így.¹⁹ Az isztriai szá-
feltételezése számomra azért is kínálkozóbb választás, mivel ez az egyet-
lós tény, amely Szórádot a kamalduli rendhez köti, még ha csak igen távo-
lakkal is. Romuald ugyanis 1008-ban Magyarországra indult huszonnég-
val, hogy térítőmunkát végezzen a római katolikus egyházhoz frissen csatla-
királyságban.²⁰ Az itáliai szerzetesek az isztriai partoknál értek part-
ugyanannak a délvidékről érkező keresztény misszió szellemi áramlata-
hírnökei voltak, amelynek Szórád is tagja volt, ahogyan Polából Magyaror-
érkezett *ut novum sancte conversationis gaudium ex eorum conventu adimple-*

Lengyel hagyományt követ Szórád halálának datálása is, míg a magy-
rásművek a Hahóti-kódextől kezdve alapvetően a július 16-i dátum alatt

¹⁴ Szent Zoerard András hitvalló lengyel kamalduli szerzetes, meghalt Magyarországon,
gyen az 1009. év júliusának 16. napján, és Szent Emmerám vértanú templomában elte-
Életében és halála után csodákkal tündökölt. III. Callixtus pápa a szentek sorába iktatta.

¹⁵ Branciaroli, Alberta Piroci: *Camaldoli. Il monastero l'eremo e la foresta*. Edimond Srl.,
Castello (Italia), 2003. 58. o.

¹⁶ *Vita Zoerardi* 1.3.; Acta SS. 331. o.; Kučera, Matúš: *Stredoveké Slovensko*. Perfekt,
Bystrica (Slovensko), 2002. 89. o.

¹⁷ *Vita Zoerardi* 1.2.

¹⁸ Boba Imre: *Saint Andreas-Zoerard: A Pole or an Istrian?* Ungarn-Jahrbuch, Band 7, 1976. 61.

¹⁹ Długosz, Jan: *Historiae Polonicae, libri XII, accedit Kadlubkonis historia Polonica
commento; Sarnicil annales Polonorum, et Lituanorum; Orichovii annales Polonic; S
descriptio veteris et novae poloniae itemque Russiae et Livoniae, etc.* Lib. II., Lipcse, 1783.
(1480.) 124. o.; Boba, 66. o.

²⁰ *Vita Sancti Romualdi Petri Damiani, XXIX. caput* (1042), Damian, Peter: *Life of Saint Ro-
of Ravenna*. In: *Medieval Hagiography: an Anthology*. Szerk.: Head, Thomas, Taylor & A-
Group, London–New York (UK, USA), 2001. 309–310. o.

²¹ *Vita Zoerardi* 1. 1. hogy új öröme fakadjon a szent szerzetesi életnek jövetelükből (t. i. az i-
földről jött szerzeteseknek).

peltetik a szent ünnepét.²² A kártus feliratának legizgalmasabb része a végére maradt: állítása szerint ugyanis a zobori remetét III. Kallixtusz pápa (1455–1458) kanonizálta, noha ez valójában már 1083-ban megtörtént I. (Szent) László király kezdeményezésére.²³ Ugyan a szentté avatás procedúrájához már a 10. század végétől egyre inkább hozzátartozott a pápai jóváhagyás, ez még nem volt szükségszerű feltétele a kanonizációnak egészen III. Sándor (1100/1105–1181) 1173-as rendeletéig, így Szórád felvétele a szentek sorába teljesen szabályosnak tekinthető.²⁴ III. Kallixtusznak nem ismert semmilyen Szórádhoz köthető rendelete, ám a kamalduli szerzetesek hivatkozása mindenképpen érdekes kontextusba helyezi a csupán három évig regnáló pápát, akit a török visszaszorítására tett kísérletei nyomán szoros kapcsolatok fűztek a magyar királysághoz.

A KEGYES ÉS A KEGYELMET NEM ISMERŐ PÉLDÁZAT

3. ábra: Ismeretlen toszkán mester:
Szent Szórád megment egy halálra-
ítéltet. 17-18. sz.,
freskó, SMG, Arezzo.

A nyugati freskó kompozíciós megoldása középkori mintákat idéz, a cselekmény három epizódban tárul a néző szeme elé (3. ábra). Témáját az alatta húzódó felirat pontosan leírja, ugyanúgy, ahogyan az a Maurus-féle legenda-ban áll:²⁵

Un certo reo essendo stato per malefici da lui commessi nella città di Nitria impiccato, e qui vi lasciato per morto. Il qual reo da che fu condannato alla morte, non restò mai infino a che fu a quella condotto, di raccomandarsi a S. Andrea Zoerardo a fu da lui invisibilmente aiutato, prima con sostentarlo e appresso dopo essere tutti partiti mostrarsi visibile come spiccarlo a scioglierlo e lasciare libermente partire.

33 Sólomos, 67-68. o.

²⁴ Klaniczay Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dinasztikus szentkultusz európai modellek*. Balassi Kiadó, Bp., 2000. 120. 118–119. o.

²⁴ Vö, Lanzi, Fernando and Gioia: *Saints and their Symbols. Recognising Saints in Art and in Popular Images*. Order of Saint Benedict, Minnesota (USA), 2004. (2003.) 31. o., 7. l.

⁴⁵ *Vita Zoerardi* 4.1-5. A Mór-féle legendából ismerhették az arezzói barátok is Szórád csodatörténetét, mivel a martyriumok lapjaira inkább önmegtartóztatásának próbái és eszközei kerültek csak a XVII-XVIII. században.

²⁶ Egy bizonyos bűnös embert az általa elkövetett gaztetteiért Nyitra városában halálra ítélték és ott is

A szóban és képen érzékletesen lefestett kép-történet egy jóval reálisabb képzeletű tükrözi vissza a szent kegyelem gyakorlatának. Hasonlóan láthatunk Tours-i Gergely krónikájában is, amikor Eparchius szerzetes egy bizonyos bűnös embert, imái hatására elszakad az akasztókörtől. ²⁷ Ellenben a Szórádról készült korábbi ábrázolások többségénél szinte ikonszerű képi megoldásaival, a két freskó már epikus ténnyé változott, a barokk előtt teljességgel mellőzött ikonográfiai típusát ragadva megfestették a szentet, mint egy, a barokk előtt teljességgel mellőzött ikonográfiai típusát ragadó remeteszentnek, amely az első esetben egy összetett cselekmény, majdnem egy teljes történet, a második pedig sokszereplős kompozíció kivitelezését teszi lehetővé. A 1625-ös *Imagines Sanctorum*ához készült metszet is a háttérben hivatkozik az előző alakjára, az előtérbe pedig remetetársa, Benedek – jóval modernizáltabb, több szereplős – történetét emeli, akire éppen lesújtani készül a démon. A kép a szent kincseket remélve a böjti eledelül negyven diót rejtő táskája mellett

A második freskó, az eretnekek kiűzése a templomból (4. ábra) a litikonográfiai előképek²⁹ helyett egy lutheránus-mártíromság jelenetét ábrázol: a helyszín a templom előtti átrium, az áldozatok pedig nem hanem már szétmarcangolva hevernek a földön, Szórád pedig csak a középső részen, egy apró figuraként tűnik fel. Ennek megfelelően pontosítanunk kell a művet, hiszen itt nem *in actu* az eretnekek kiűzését láthatjuk, ahogyan az a 16. századi képzőművészetben szokott lenni (már a purgáló tűz sincsen sehol), hanem az azt követő pillanatot, amikor a nép Szórád – ez esetben – kegyelmet nem ismerő győzelmét csodálja.

*Volendo gli eretici rovinare la chiesa dedicata a San Andrea
uccidere li cattolici. In essa il detto Santo con visibili fiamme
subilmente apparendo severamente gli percosse nel'anno MD
giorno della festività sua il di XVI di luglio.³⁰*

A *post mortem* csodatételt az előzővel ellentétben hiába keresnénk a szövegben, azonban szerepel az életrajz legismertebb kora újkori

És az ottaniak, Ez a bűnös halálra ítéletétől kezdve kivégzéséig nem hagyott fel vele, hogy Andrásról könyörögjék, aki láthatatlanul megsegítette, előbb amint fenntartotta, mindenki távozott, láthatóvá vált amint levágta őt, leoldotta, és hagyta szabadon elmenni. (Gergelyi: *Korunk története. A frankok története*. Kalligram Kiadó, Pécs, 2010.) (Gregori Turonensis Historiae, Editionem alteram curaverunt Bruckmannus Levison, Hannover, 1951.) 395. o.

Angeli, Carolus: *Imagines sanctorum Ord. S. Benedicti. Tabellis aereis expressis*
seruandem vitis, Austria, MDCXXV (1625.) 61. o.

1988. július 16-án, szombatonként, a templomból, a Héllodórosz kiűzetése a templomból, s a szenteknek le akarták rontani a Szent Zoerard-Andrásnak szentelt templom szentélyekét. Ekkor a mondott szent látható lángnyelvekkel megjelent és sokakat meggyógyított. Ezen napon, július 16-án,

4. ábra: Ismeretlen toszkán mester: Szent Szórád kiűzi az eretnekeket 17-18. sz., freskó, SMG, Arezzo.

adásában, az *Acta Sancto-rum*-ban, amelynek júliusi kötetét 1695–1717 között jelentették meg a *bollandisták*.³¹ Kézenfekvőbb azonban az *Acta* helyett magát a legenda legelső ismert forrását kézbe vennünk, a lengyel Stefan Damalewicz 1661-ben született *Vita S. Bogumili* című történeti művét, amely Szórádot ráadásul kamalduli szerzetesként említi.³² Eldönthető-e, hogy melyik forrást használták fel a freskók témájának kitalálásakor? Mivel az északi fal latin nyelvű szövege pontról pontra megegyezik Damalewicz életrajzával,³³ így az 1661-es évet a képek elkészültének alsó határaként tekinthetjük.

SZÓRÁD TISZTELETE A S. MARIA IN GRADIBAN

Nem 1661-ből való azonban Szórád tiszteletének legrégebbi emléke a templomban. Öt harangja közül az egyiket 1631-ben Szórádnak szentelték, és bizonytalan időkre megy vissza a 18. században már régóta létező szokás, amelynek során a nép diót vitt a szent ünnepnapján a templomba, ahol azt a barátok megáldották.³⁴ A főhajó bejáratától jobbra látható eredeti helyén a firenzei festő, Vincenzo Dandini (1607–1675) impozáns méretű (315 × 197 cm), 1657-re elkészült *Szent Szórád és Borromeo Szent Károly-oltárképe*.³⁵ Jelenleg a sekrestyében látható továbbá egy XVII. századi festmény a szentről. Nem körvonalazható tehát biztosan, milyen régre nyúlik vissza Szent Szórád tisztelete a templomban, sőt a régióban, mivel már 1610-ből ismeretes egy *vitája* Firenzéből.³⁶

³¹ Bollandus, Joannes – Henscheniush, Godofridus – Paperbochius, Daniel – Baertius, Franciscus ... [et al.]: *Acta Sanctorum*. Iulii. Vols. 9. Antwerpen (Nederlandia), 1634–1794. repr. 1965–1970. 326–336. o.

³² Damalewicz, 146. o.

³³ Damalewicz, 146. o.

³⁴ Fraja, 461–462. o.; Sólmos, 153. o., eredeti forrás: Mittarelli–Costadoni: *Annales Camaldulenses*. I. k., 1755. 932. o.

³⁵ Ilkó Krisztina: *Vincenzo Dandini (1607–1675) Szent Zoerard-András (Szórád) és Borromeo Szent Károly-oltárképe az arezzói Santa Maria in Gradi templomban*. XXX. OTDK, 2011.

³⁶ Puskely Mária: „Virágos kert vala híres Pannónia...”. *Példaképek a magyar múltból. X–XVII. század*. Amekó Kiadó, Bp., 1994. 41. o. Mini, Tommaso: *Vite dei Santi Andrea Zoerardo e Benedetto*. Firenze, 1606.

Elvetném az eddig elfogadott datálását a képeknek,³⁷ sőt, felteszem, hogy az 1680. július 16-án készült az olajfestmény a két freskóval, hanem megelőzi az északi fal esetében stukkódíszítés tölti be a keret szerepét, addig az ábrázolás esetében *trompe-l'oeil* freskódíszítés látja el ugyanazt a szerepet. Nem vall egyazon kéz munkájára az eltérő színvonal sem, a freskók minőségileg jobb minőségűek, és más kompozíciós megoldásokkal, ellenben az egész képhosszt betöltő térdelő alak feltűnően nagy méretű, a térlet foglal el amazok arányrendszeréhez viszonyítva. Az időbeli támasztják alá az alul húzódó feliratok is: míg az első esetében a szöveggel van dolgunk, a másik kettő már olaszul íródott.

Azonban a helyzetet tovább nehezíti, hogy nem csak a freskók felirat Damalewicz szövegének fordítása, de a korábbi, latin nyelvű felirat értelműen az ő művére támaszkodik, tehát a két különböző megrendelési háttérét egyazon forrás szolgáltatta. Mi ösztönözhetette hát a szent egy idő után újra Szent Szórád *vitájához* (sőt, *vitáihoz*, hiszen a könyve nem tartalmazta az akasztott bűnös megmentésének történetét)?

Ezeknek a freskóknak ugyanis *üzenetük*, vagy legalábbis *rendeltetésük* 1680. július 16-án bencés szerzetesek érkeztek a szent ünnepét megünnepleni a Santa Maria in Gradiban, ez azonban – Silvano Pieri elképzelésével ellentétben – nem magyarázná meg a Costacciarói Tamás-ciklus megfestését, hanem azt, hogy a két ciklus egy összetett megrendelési program részeként készült. A XVII. század második fele pedig helyesnek tűnik a datálás szempontjából, hogy miért éppen ezek a jelenetek kerültek Donatus tumbája fölé, hiszen a legenda során megmentette templomát a hitetlenek rombolásától? A freskózatban a szent nagy veszélyektől menekíti meg a hívőket, a legenda szerint Damalewicz felsóhajtása is, amikor a templomot lerontani készültek, a freskókatól rettegő gyülekezet szájába adja fohászát a szent hely megmentéséért: „Sancte Andrea Zoerarde, serve Dei, defende ecclesiam!”

³⁷ Vö. Pieri, 74. o.; Sólmos, 158. o.

³⁸ Pieri, 74. o.